

Bevezetés

A kutatás során ugratási szituációt is tartalmazó nyíltvégű diskurzuskiegészítő tesztet (DCT) töltöttek ki nem magyar anyanyelvű (L1), magyarul legalább B1-es szinten tudó hallgatók magyar (L2) nyelven (emellett kontrolcsoportként 40 magyar anyanyelvű hallgató is kitöltötte a tesztet magyarul).¹ A kutatás során egyfelől az ugratás diskurzuskiegészítő tesztel való vizsgálhatóságát néztem meg, beazonosítottam az ugratási szituációra kapott válaszstratégiákat, illetve a kapott eredmények alapján különböző megfigyeléseket tettem elsősorban a szituációs megnyilatkozások arc(ulat)védő és arc(ulat)fenyegető jellegével kapcsolatban.

Az ugratásról

A tréfalkozás egyfajta játékos keretét biztosítja a diskurzusnak.² Boxer és Cortés-Conde szerint három típusa van a diskurzusokban megjelenő viccelődésnek: a vicc (a humor ekkor nem irányul a beszélgetésben részt vevőkre közvetlenül), az önirónia és az ugratás, az utóbbi kettő társalgási humor, mert a társalgás kontextusából spontán építkezik.³

Az ugratás (*banter*⁴) Leech meghatározása szerint baráti megnyilvánulás bántó köntösben: „*Banter is an offensive way of being friendly*”.⁵ Leech ugyanitt megfogalmazza az ugratás elvét is (*Banter Principle*): Fejezd ki a partnerrel való összetartozásodat nyilvánvalóan hamis és udvariatlan állítással! „*In order to show solidarity with h, say something which is (i) obviously untrue, and (ii) obviously impolite to h*”.⁶

Az ugratás egyfajta társas gyakorlat,⁷ társas kapcsolataink egyik nyelvi szabályozója, kifejezhetjük vele a másikkal való szolidaritásunkat, vagy a társas interakció során létrejövő valamely apróbb renitensségre (például dicsekvés

¹ Ezúton is szeretném megköszönni mindenkinek a segítségét, aki valamely módon hozzájárult a kutatásom megvalósításához.

² BOXER – CORTÉS-CONDE 1997, 282–284, id.: PARTINGTON 2006, 66.

³ BOXER – CORTÉS-CONDE 1997, 282–284; DYNEL 2009a, 9.

⁴ Az angol nyelvészeti szakirodalomban az ugratásra a *banter* és a *teasing* kifejezéseket használják, Dynel megadja a köztük lévő különbséget: a *teasing* egyszeri ugratásra vonatkozik, a *banter* során pedig a válaszal egy „ugratássorozat” indul (DYNEL 2009b, 1293–1294).

⁵ LEECH 1983, 144. Leech egyúttal az iróniát is definiálja hasonló módon: bántó megnyilatkozás látszólag baráti köntösben: „*Irony is an apparently friendly way of being offensive*” (LEECH 1983, 144).

⁶ LEECH 1983, 144, id.: PAP 2011, 79.

⁷ Vö. HAUGH 2013, 54, 58.

vagy túlzásba vitt panaszkodás) való reagálásként⁸ egyfajta enyhe, közvetett helytelenítési módként, az eredeti „rend” helyreállítása céljából élhetünk vele (a hatalmi helyzetek alapján általában a szülő gyerekeit, vagy az idősebb testvér a fiatalabbat ugrathatja ezen céllal).⁹ Általánosan is elmondható, hogy az egymással általában közeli vagy ún. pszeudo-intim¹⁰ kapcsolatban álló személyek közül ugrathatja egyik a másikat az egymáshoz képest meghatározódó státuszuk függvényében. Amikor erre a státuszbeli különbségre épít az ugratás, akkor sok esetben ezen különbség demonstrálása az ugratás célja,¹¹ és rejtett presztízst fejezhet ki.¹²

Az ugratás szerepet tölt be identitásunk megmutatásában és a relációs identitás kiépítésében, annak másokkal való kialakulásában, egyeztetésében, illetve egymáshoz képest magunk pozícionálásában.¹³

Az ugratás mindig egyfajta közös háttértudásra, tapasztalatra támaszkodik, egy közös diskurzusuniverzum (*universe of discourse*) és konszenzus létezésére épül, arra utal,¹⁴ így általában egy olyan megnyilvánulásról van szó, amelyet csak az adott diskurzusban részt vevők értenek.¹⁵ Mindemellett tartalma az azt megjelenítő szövegkörnyezetben nem igazságként van értelmezve,¹⁶ ami a humor alapjául szolgál. Az ugratásnak a diskurzusban való megjelenése általában köthető egyfajta meglepetésszerűséghez, az ugratási válasz különbözik a diskurzus során a hallgató által várt „átlagos folytatástól”, ekkor a válasz valamelyest inkonguens az előzményekhez képest, ami szintén a humor forrásául szolgálhat.¹⁷ Az ugratás diskurzusát a meglepetés elemén túl vagy ahhoz kapcsolódóan sok esetben egyfajta ritualizált vagy barátságos konfliktus (*ritualized or sociable act of conflict*) jellemzi. Az intimitás mértéke döntő hatással van az ugratás alapját jelentő ellentmondás hatásának a megítélésére, hiszen a magas fokú intimitás a nem preferált tartományból a preferált tartományba helyezheti az egyet nem értést.¹⁸

Mills szerint az ugratás lehetőséget ad a beszélőnek arra, hogy érzéseit alapján, valamely ahhoz közeli tartalmat fejezzon ki (vagyis az ő szemszögéből igazságot), majd az ugratás során ezen véleményét például túlzó formába önti (vagy a továbbiakban bemutatandó ugratási keretbe helyezi), ami elveszi megnyilatkozásának igazságéjét, s így a megnyilatkozás a felszínen úgy

⁸ Drew szerint az ugratás mindig az ugratottnak valamely korábbi megnyilatkozására válaszul történik (DREW 1987, 233, id.: ATTARDO 1994, 321).

⁹ LEECH 1983, 144; EDER 1993, 18; THOLANDER – ARONSSON 2002, 559–561, id.: PARTINGTON 2006, 180; LYTRA 2007, 381; GEYER 2008, 6.

¹⁰ PARTINGTON 2006, 163.

¹¹ GEYER 2008, 98.

¹² CSERESNYÉSI 2004, 82.

¹³ BOXER – CORTÉS-CONDE 1997, 282, id.: PARTINGTON 2006, 145; vö. HAUGH 2013, 59.

¹⁴ Vö. CSERESNYÉSI 2006.

¹⁵ BOXER – CORTÉS-CONDE 1997, 291, id.: GEYER 2008, 99.

¹⁶ CULPEPER 2005, 37.

¹⁷ Vö. CSERESNYÉSI 2006.

¹⁸ GEORGAKOPOULOU 2001, 1882, id.: BÁNDLI 2009, 60, id.: PAP 2014, 200.

értelmeződik, mintha nem mondták volna komolyan, ezért nem „veszi magára” az ugratott,¹⁹ és így a beszélő felelőssége is csökken a mondottakért.²⁰

A hallgató számára az ugratás propozíciós tartalma, a beszélő véleménye róla, a kapcsolatukról, a szituációról (stb.) névértéken véve sértő is lehet,²¹ ezért a beszélő a provokáló jellegű ugratás ellenségességét lecsökkentendő, játékos vagy ugratási keretbe helyezi a mondandóját, játékos vagy „mikrofon-mellé” (azaz közvetett, a valódi szándékát elrejtő) jelzéseket használ, mely által azt fejezi ki, hogy „csak játékból”, csak ugratásból történt a provokáció. Ezen ugratási keretet létrehozhatják verbális megjegyzések (például „Csak vicceltem!”²²), stilisztikai elemek (például ismétlés, túlzás), szupraszegmentális tényezők (például szünet, a lebegő, de olykor emelkedő intonáció, mélyebb hangfekvés, az intonációs minták eltulzott használata: erősebb hangsúlyok, a szótagok elnyújtása, éneklő hanghordozás), valamint nonverbális jelzések (gesztusok: például oldalba lökés, vállon veregetés; mimika: például mosoly, gúnyos mosoly, kacsintás, pislogás, nevetés) is. Írásban történő ugratás során az ugratási keret sajátos megnyilvánulásait lehet megfigyelni, mint például az emotikonok használatát (mind digitális, online környezetben, mind akár papíralapon).²³ A megnyilatkozás ugratásként való értelmezhetőségéhez hozzájáruló játékos keretet egyfajta (át)kód(olás)ként is elképzelhetjük, mely közvetettebbé, indirektebbé teszi a megnyilatkozást.²⁴

Az ugratásban részt vevő személyek ismeretsége alapján kétféle eset lehetséges: bizonytalan kimenetelű szituációkban, amikor nem ismerik egymást, nem tudja az ugrató kiszámítani a másik reakcióját, az ugratás nem értése a kommunikáció megszakításával is járhat, ilyenkor az ugratást a játékos keret világos, egyértelmű paralingvális jelzései keretezik, például túlzó intonáció, mosoly, nevető hang, pislogás. Ha biztos a beszélő abban, hogy a másik érti az ugratást, ott teljesen hiányozhat a játékos keret jelzésrendszere, mely szintén része lehet a játéknak.²⁵

¹⁹ MILLS 2003, 124; LEECH 1983, 144; ARCHER 2008, 186.

²⁰ ATTARDO 1994, 328.

²¹ Vö. CSERESNYÉSI 2006.

²² Az amerikai sajtóban nyár vége óta, különösen a Trump–Clinton összecsapás során felkapták az ugratás fogalmát, ha valakit pellengérré állítanak valamely megnyilatkozása alapján, elég azt mondania, hogy „csak ugratás volt”. Ekkor egyfajta késleltetéssel fedi fel az ugrató, hogy a támadását nem komolynak szánta (PARTINGTON 2006, 149). Ez a kifejezés bizonyos fokig számon kérő, nem kellett volna megbántódnia a viccnek szánt megnyilatkozásokon a másik félnek, egyfajta szankcionálása annak, hogy túl komolyan vette a másik fél a nem komolynak szántakat (HAUGH 2016, 133).

<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/08/18/its-just-banter-is-a-feeble-excuse-from-cowards-who-know-theyre/> (Letöltés: 2016.10.20. 15:25)

<http://metro.co.uk/2016/08/17/headteacher-told-staff-not-to-come-back-from-holidays-pregnant-6073217/> (Letöltés: 2016.10.20. 15:40)

²³ HEEREY – CAPPS – KELTNER – KRING 2005, 55; SZILI 2007, 10; TÁTRAI 2011, 112.

²⁴ Vö. CSERESNYÉSI 2006; HOLMES 2000, 174, id.: CULPEPER 2011, 209.

²⁵ PARTINGTON 2006, 149–150; BUTLER 2007, 23.

Az életkori sajátosságokat tekintve, a gyerekek közötti ugratásról elmondható, hogy gyakori a sértés, a másik csúfolása, kigúnyolása.²⁶ A gyerekek, majd a tinédzserek esetében nincs olyan, hogy ne reagálnának az ugratásra, fontos szerep jut náluk a reagálás mikéntjére, sikerességére a csoportban való pozíció kiharcolása céljából.²⁷ Tinédzser korban a másik nimmel való kapcsolatfelvétel egyik fontos eszköze lehet az ugratás, mert ezáltal érdeklődését, szimpátiáját közvetett úton tudja az ugrató kommunikálni a másik felé.²⁸

Felnőttek esetén, a nők és férfiak közötti szexuális asszociációkat tartalmazó ugratásokon túl, melyek során egyfajta jövőbeli beteljesülés ígéreterére történik célzás,²⁹ a leggyakoribb a burkolt kritikai használat, mely a másik félre vonatkozó, a másikat fenyegető, kritizáló, lebecsülő érzelmet vagy véleményt mutat meg. Felnőttek egymás közötti ugratása esetén, gyakori, hogy az ugratásra válaszoló csak minimális mértékben megy bele a játékba és reagál az ugratásra, emellett az is sűrűn előfordul, hogy az ugratásban szereplő tagadja az ugratás relevanciáját.³⁰

Kritikai attitűd esetén ugratáskor a másik fél, illetve a másik féllel való kapcsolat értékelése történik meg. A hallgatóban fogalmazódik meg, hogy udvariatlan-e számára az ugratás, amikor értékeli a hallottakat.³¹ Garcés-Conejos Blitvich szerint az udvariatlanság elkövetésekor a beszélő a másik identitását kérdőjelezi meg, identitásához kötődő önértékelését fenyegeti,³² másfelől – már Leech szerint – az udvariasság hiánya az intimitás jele is lehet,³³ a tapintat mértéke többek között a másiktól való társas/társadalmi távolságtól és a beszélők közötti hatalmi egyenlőtlenségtől függ.³⁴ Vagy úgy is lehet fogalmazni, hogy barátok között másmilyen udvariassági szabályokat követünk.³⁵

Nézzük meg, milyen reakciók szülehetnek az ugratásra. A válaszadás számos, például pszichikai, hangulati, beállítottsági tényezőtől függhet, de az egyik legjelentősebb tényező, hogy mennyire veszi komolyan az ugratást az ugratott.³⁶ A reakciókat adhatja az ugratott és adott esetben a többi jelenlévő, a „közönség” is.³⁷ Az egyes reagálások átfedésben is lehetnek egymással:

- csönd;
- nincs közvetlen válasz;³⁸

²⁶ PARTINGTON 2006, 148, 159.

²⁷ THOLANDER – ARONSSON 2002, 584; PARTINGTON 2006, 162.

²⁸ EDER 1993, 17–18.

²⁹ PARTINGTON 2006, 147–148.

³⁰ PARTINGTON 2006, 149, 162.

³¹ EELEN 2001, 109, id.: HAUGH 2013, 52, 60; BUTLER 2007, 23.

³² GARCÉS-CONEJOS BLITVICH 2013, 18, id.: HAUGH 2013, 60.

³³ LEECH 1983, 144.

³⁴ LEECH 1977, 24, id.: THOMAS, 1983, 98.

³⁵ THOMAS, 1983, 98.

³⁶ Vö. ATTARDO 1994, 288, 321–322.

³⁷ BUTLER 2007, 24; TÓTH 2013, 14.

³⁸ PARTINGTON 2006, 162.

- úgy tesz az ugratott, mintha nem hallotta volna az elhangzottakat;³⁹
- minimális válasz, mely során kétértelmű marad, hogy hogyan értékeli a célszemély az ugratását, kifejezése nevetéssel, gesztusokkal;⁴⁰
- nevetés, mely háttérben többféle állapot állhat, például, zavar, fokozott idegesség, vagy fokozott informalitás; fontos jellemzője az ugratást követő nevetésnek, hogy közvetlenül vagy késve követi az ugratást.⁴¹
- tagadás: az ugratott vitatja, hogy érvényes lenne rá az ugratás tárgya;
- egyfajta számvetés: tartalmaz mentegetőzéseket és (ön)igazolásokat, a mentegetőzés során az ugratott nem gondolja, hogy teljesen relevánsak lennének az ugratásban szereplő információk, az (ön)igazolásban relevánsnak gondolja, és nem akar érte mentegetőzni;⁴²
- az ugratott belemeleg a játékba, viszi tovább az ugratást; ez az egyik legszofisztikáltabb reakció mód, még bántó ugratásnál is az ugratott kihangsúlyozza, hogy csak játékról van szó;⁴³
- „sértésre sértéssel”, mely a „játékba való belemenés” egyik válfaja lehet;⁴⁴
- játékos és egyúttal komoly visszafizetés;
- proaktív válasz: az ugratott igyekszik előre megakadályozni a jövőbeli ugratást;⁴⁵
- kihátrálás, a társalgás lezárásának előkészítése;⁴⁶
- komoly válasz, kilép az ugratási keretből a válaszoló, vagy eleve észre sem vette azt.⁴⁷ A komoly válaszra vonatkozóan Tholander és Aronsson megemlíti a lehetőségét annak, hogy az ugratott tudatában van az ugratás okának, a vétkének, mely alapján komoly válasza vétkésségének elismerését jelenti.⁴⁸

Közeli ismeretség és gyakori ugratás esetén a társalgó feleknek már „bevált” reakció stratégiai lehetnek, szinte mintha egy saját „ugratási választárból/repertoárból” vennék elő az épp megfelelő választ.⁴⁹

Az ugratás és az arc(ulat)

Attól függően, hogy az ugratás hogyan érinti az ugratottat, vagy erősíti a kapcsolatot, ekkor szolidaritásépítő és egyúttal arc(ulat)védő lehet, vagy a társas interakció kontrolljaként udvariatlan megnyilvánulás lesz, és az arc(ulat)-

³⁹ BUTLER 2007, 24.

⁴⁰ BUTLER 2007, 25.

⁴¹ HAUGH 2016, 125.

⁴² THOLANDER – ARONSSON 2002, 567.

⁴³ THOLANDER – ARONSSON 2002, 577; PARTINGTON 2006, 162.

⁴⁴ PAP 2014, 196.

⁴⁵ THOLANDER – ARONSSON 2002, 567, id.: PARTINGTON 2006, 162.

⁴⁶ Vö. BORONKAI 2009, 118.

⁴⁷ BUTLER 2007, 24.

⁴⁸ THOLANDER – ARONSSON 2002, 587, id.: PARTINGTON 2006, 170.

⁴⁹ BUTLER 2007, 22, 24.

fenyegetés kategóriájába lehet sorolni.⁵⁰ Az arc(ulat)fenyegető ugratás a sértés határát súrolva vagy azt átlépve kritizálásként hathat, illetve egyfajta megalázással is járhat.⁵¹ Archer szerint rejtetten arc(ulat)fenyegető az ugratás során annak azon aspektusa, hogy közelebb áll az ugrató véleményéhez a bántó megnyilatkozás, mint ahogy az ugratási keret miatt az ugratott azt észleli,⁵² vagy az észlelésétől függetlenül kénytelen reagálni, adott esetben „együtt játszani”.

Az empirikus kutatás és eredményei

Magyar nyelvű nyíltvégű diskurzuskiegészítő tesztet 321 fő nem magyar anyanyelvű (L1), magyarul (L2) legalább B1-es szinten tudó, egyetemi hallgató töltött ki. A kérdőíveket a hallgatók magyar nyelvet tanító magyar és külföldi egyetemeken töltötték ki részben a nyelvórákon, de volt, ahol hazavihették a kitöltéshez. A kitöltők anyanyelvi (L1) megoszlása: lengyel 80 fő, koreai: 38 fő, kínai: 32 fő, japán 27 fő, német 24 fő, angol 17 fő, arab 9 fő, orosz: 8 fő, norvég: 7 fő, spanyol 7 fő, francia: 6 fő, ukrán 6 fő, török 6 fő, szerb 5 fő, horvát 5 fő, hindi 4 fő, olasz 4 fő, görög 3 fő, bolgár / cseh / perzsa / svéd / thai / vietnámi: 2 fő, amhara / arab+angol / azeri (+orosz) / angol+svéd / baszk / dán / észt / hanti / mari / mongol / héber+arab / héber / héber+spanyol / katalán+spanyol / román / tagalog / lengyel+angol / német+arab+angol / perzsa+francia / perzsa+német / udmurt (+orosz): 1 fő. A tesztet kontrollcsoportként 40 magyar egyetemista is kitöltötte online változatban. Pár adatközlővel volt lehetőségem beszélgetni a kérdőív kitöltéséről, az ott megadott válaszairól.

A teszt utolsó (30.) szituációja az ugratás beszédaktusára vonatkozott, mely megfogalmazásában önmagában is egy ugratási megnyilatkozásként értelmezhető, egy triggerként kiválthatja a válaszoló ugrató, ugratásfolytató reagálását. A szituáció a következő:

„Egy barátod azt mondja, hogy nem tanult a dolgozatra, de mégis maximális pontszámot ért el. (Általában nem szoktak a dolgozatai jól sikerülni.) Mit mondasz? (One of your friends tells you that he/she hasn't learned at all before the test, but even then he/she got a full score. (But in general he/she gets low grades.) What would you say?)”

A válaszok többféle kutatási irányra adnak lehetőséget, jelen dolgozatban elsősorban az ugratás diskurzuskiegészítő tesztrel való vizsgálhatóságára helyeztem a hangsúlyt.

A válaszokat írásban adták a hallgatók, így sok esetben nem lehetett eldönteni, hogy ugratva válaszolt-e az adatközlő, pl. *„Biztos puskáztál!”* kijelentést szóban lehet ugratva mondani, írásban az ugratási keretet csak a háttércsatornát jelző emotikonokkal, vagy annak verbalizálása esetén például *„Hehe, ...”* stb. bevezetéssel lehet jelölni, amelyet pár hallgató megtett válaszadásakor. Egy esetben az emotikon után zárójelben verbalizálva megadta

⁵⁰ GEYER 2008, 40; vö. SZILI 2004, 33.

⁵¹ ATTARDO 1994, 321, id.: PARTINGTON 2006, 144; BUTLER 2007, 32.

⁵² ARCHER 2008, 186.

a válaszoló, hogy viccről van szó: „Ez hihetetlen, miért te nem én :((vice)” alakban. Van példa a teljes megnyilatkozás verbális szintű ugratásként való megfeleltethetőségére is, az ironikus attitűdöt megjelenítő: „Mint mindig!” esetében, vagy amikor a meglepő fordulatot az hozza, hogy a propozíciós tartalom szerint a beszélő számára nem meglepők a hallottak: „Mondtam, hogy jó lesz!”, illetve az ugratási kerettel jelzett sértő propozíciós tartalmú „Hehe, a hülyéknek mindig szerencséje van” – lengyel válaszok, valamint a „Szerencsés napod volt mi!” – mari válasznál, ezen megnyilatkozásoknál nem akadályozza a válaszok írásbeli volta az ugratás beazonosítását.

Az ugratás alapját adó meglepetés, illetve a ritualizált vagy barátságos konfliktus megjelent a vizsgált ugratási szituációban. A válaszok megmutatják, hogy különböző (sokszor egymással átfedésben lévő) tényezők, mint például az eredeti megnyilatkozás ugratási keretének észlelése, a diskurzusban részt vevők kapcsolatának kölcsönös megítélése (azon belül például mennyire ismerik a beszélgetésben részt vevők egymás pragmalektusát⁵³), a beszélő pillanatnyi beállítottsága, a beszélőknek a diskurzussal való célja, illetve annak alapján, hogy a saját kultúrában ilyenkor mit szokás mondani,⁵⁴ hogyan befolyásolják a beszélő reakcióját az ugratásindító megnyilatkozásra.

A válaszokat az ugratási szituációra történő reagálásként szemantikai tartalmuk és a beszélő pragmatikai szándékának figyelembe vételével csoportosítottam:⁵⁵

1. Gratuláció, dicséret, büszkeség kifejezése

Nagyon gyakori válasz, a nem-konfrontatív válasz leggyakoribb változata. Számos esetben, az eredeti, konfrontatív választ áthúzza a válaszoló, majd gratulációról ír, például: „~~Nem hazu~~ Gratulálok, szerencséd volt” – írta egy lengyel férfi válaszoló. Ahogy ennél a példánál is látszik, sűrűn előfordul, hogy az egyes válaszlemek, stratégiák kombinálódnak. A magyar válaszolók közül egy férfi adta meg válaszában a gratulációt: „Hát, gratulálok!” alakban.

Lengyel női válasz: „gratulálok neki és megyünk egy sörre:); „Zsír! Megyünk sörözni!); „Gratulálok! Sikerült neked!); „Örülök, hogy sikerült a vizsgád.”; „Jól megy!); „Szuper!); „Gratulálok! Csak így tovább!); „Na, gratulálok!); lengyel férfi: „Hú-ha, gratulálok!); „Wow gratulálok (mosolygó ördögfej rajza); „Nagyon jó! Gratulálok! Végre!” „Tök jó! ~~megírtad~~”; „Akkor

⁵³ Vö. THOMAS 1983, 95.

⁵⁴ A beszélő megnyilatkozásakor a saját kultúrájára jellemző, kulturálisan elfogadott módszereket használja (DEPPERMAN 2001, 8, id.: BORONKAI 2014, 19).

⁵⁵ A válaszadók anyanyelvét (L1) és nemét adom meg idézett megnyilatkozásuk előtt. Amikor a nyelvmegevezés és a népnév megegyezik, nem írom ki az „L1”-et a nyelv mellé <nyelv>L1 alakban, de mindvégig az anyanyelvre vonatkozik a népnévnek olvasható jelzője a válaszadóknak.

Az összes választ területi korlátok miatt nem tudtam megadni, de mindvégig törekedtem arra, hogy az idézett válaszok teljességében reprezentálják az anyagot.

A megnyilatkozások sok esetben több elemből állnak és ekkor általában egymástól eltérő, különböző tartalmú csoportokhoz tartoznának az egyes elemek, ilyenkor az egyik csoporthoz soroltam be az adott megnyilatkozást.

gratulálok!"; „Na, hát gratulálok...”; horvát férfi: „Good job dude.”; norvég férfi/angol nő: „Gratulálunk”; görög nő: „Szép van. Bravó.”; koreai nő: „Gratulálom, hogy érted el maximális pontszámot.”; német nő: „Hát... nagyon jó, ez már derék!”; „Szuper! Gratulálok, Péter!”; „Gratulálok! Jól van!”; német férfi: „Tök jó!”; arab-angol férfi: „szuper!”; angol nő: „~~Jó dolgozata?~~–nagyon jó! Jól dolgozol!”; angol férfi: „Nagyon jó!!!”; „You good fam! Na. Jo!”

– büszkeség kifejezése: arab férfi: „Büszke vagyok rád.”

2. Öröm kifejezése

Lengyel nő: „Örülök neked.”; „Örülök, hogy sikerült a vizsgád.”; „Ez tök jó, hogy neked sikerült a vizsga!”; „Nagyon örülök, hogy a maximális pontot érted el.”; lengyel férfi: „Gratulálok. Örülök neki.”; szerb férfi: „Gratulálok! De jó!:)”; német nő: „Gratulálok! ~~Megérdemled!~~ Örülök neked!; német férfi: „Gratulálok. Örülök veled.”; angol nő: „Nagyon jó szerintem.”; „Jo munka!”; angol férfi: „Super! Nagyon jó vizsgá!”; francia nő: „Nagyon jó.”; héber L1 nő: „nagyon ~~szep~~ jó! A magyar válaszolók közül senki nem fejezett ki hasonló jelentéstartalmat.

3. „Jó neked”, „irigyellek”

Lengyel férfi: „Kurva jó neked.”; lengyel nő: „~~Nem hiszem el.~~ Jó neked.”; „Gratulálok! Jó neked!”; angol nő: „Féltékeny vagyok.”; arab férfi: „De jó neked!”

A gratulációhoz kapcsolódóan a szerénység nyelvi megnyilatkozása is megjelent japán női válaszolóknál: „nekem nem sikerült olyan jól, mint neked”; „irigyellek”, japán férfi válasza: „Jó, nagyon irigylem téged.” Az 'irigylés' kifejezése koreai női válaszolóknál: „Irigylem maximális pontszámodat. Jó lennem, ha tudnám kapni jó eredmény.”; „O.... Irigylem a szerencsédet.”; orosz nő: „Szerencséd volt! Gratulálok! Irigykedlek. De valószínűleg te előbb szorgalmas voltál.”; magyar nő: „Irigyellek.”

3. „Szerencséd volt”

Koreai nő: „Sok szerencse van neked... Mit írtál a dolgozatra?”; lengyel nő: „~~Volt szerencsed!~~ Egyszer volt Budán kutyavásár.”; „Sok szerencséd volt!”; „Nagyon nagy szerencse van!”; „Szerencsés voltál!”; „Mondtad, hogy semmit nem tanultál. Szerencsés vagy akkor.”; „Lucky you.”; „Hú, gratulálok! Szerencsés vagy!”; „Hehe, a hülyéknek mindig szerencséje van”; lengyel férfi: „Tényleg kimáxoltad. Szerencsed volt.”; szerb nő: „Gratulálok, sok szerencséd volt!”; orosz férfi: „Szerencsés vagy.”; ukrán nő: „Szerencsés vagy! :)” A smiley jel egyfelől az ugratási keretet is jelölheti, vagy azt jelzi, hogy együtt örül a beszélő a másikkal.

Mari nő: „Szerencsés napod volt mi!”; angol-spanyol nő: „Wow jó munkát, hogy szerencsés volt.”; francia nő: „Szerencsés lány!”; német nő: „Vak tyuk is találja szeme.”; „Na Tök jó! Na látó Te szerencsés! Örülök neked!”; német férfi:

„De szerencsés vagy!"; angol férfi: „Szerencsere!"; „Jó munkát tesó, talán volt egy szerencsés nap ez a mai"; spanyol férfi: „Volt már sok szerencsés!"; olasz nő: „Szerencsés voltál ezúttal.” Gyakori, hogy a szerencse motívuma mellé megadják annak egyszeri, különleges voltát, hatókörét: csak ez alkalommal, ezen vizsga alkalmával volt szerencsés az illető. Magyar férfi: „Mázli? Vagy mi történt?? :)”; „Ekkora mákot!!”

4. „Csoda történt”

Arab nő/arab férfi: „Fantasztikus!"; lengyel nő: „Mi folyik itt? Varázsló vagy, vagy micsoda?"; francia férfi: „Micsoda történik veled? Biztos, a szomszédod nagyon jól volt!"; magyar férfi: „Csoda történt?”

5. Ügyesség, tehetség, okosság, zsenialitás, ravaszság hangoztatása

Okosság: lengyel nő: „Grat! Nagyon okos vagy!"; „Okos vagy!"; koreai férfi: „Nagyon okos vagy. Jól vagy.”; kínai nő: „Nagyon okos vagy!"; japán nő: „Nagyon okos vagy!"; spanyol férfi: „Te nagyon okos vagy! Gratulálok!”

– ügyesség: hindi nő: „Jo, Nagyon föl, jól sikerült!"; orosz-udmurt férfi: „De ügyes vagy! Gratulálok!"; orosz nő/ukrán nő: „Ügyes vagy!"; ukrán nő: „Örülök neki. De ügyes voltál! Hajrá!"; cseh férfi: „Hm. no jól irtal meg, és még vizsga előtt mondtal hogy nem tanultal eleget.”; kínai nő: „Mert ügyes vagy. És szerintem”; „Gratulálok. nagyon ügyes vagy!"; japán nő: „Ügyesen voltál! Gratulálok!"; magyar nő: „De jó, látod, tők ügyes vagy!"; „Az bő. Nem tudom, hogy csináltad, de ügyes vagy.”; „Ügyes vagy!”

– tehetség: lengyel nő: „gratulálok! na, nézd, milyen tehetséges és ügyes vagy!"; lengyel férfi: „Táltos vagy, légy a mesterem!"; koreai nő: „Te mesterember.”; magyar férfi: „Na hogy puskáztál, taníts mester!”

– zsenialitás: kínai nő: „pfff zseni malac⁵⁶”; japán nő: „Talán te géniusz vagy!"; ukrán nő: „Hát zseni vagy! Ez hogyan történt? Igazam van, te semmit sem tanultál a dolgozat előtt?”

– ravaszság: angol férfi: „Tők ravasz vagy!”

6. Mindennek ellenére siker

Szerb nő: „Látod, mégis jól csináltad!"; angol férfi: „Tőkjó vagy. Nincs kell panaszkodni.”; magyar nő: „na latod...”

7. Konfrontáció kerülése

Német férfi: „Ez előfordulhat.”; török férfi: „Jó, hogy neked minden így tanulás nélkül sikerül. Lehet, hogy az órák alatt könnyebben tudsz megtanulni.”; hindi férfi: „Megtörténik. Meg kell tanulni nehéz, hogy a jó minőségű. kedves barátom.”

⁵⁶ A disznót a kínai kultúrában lusta állatnak tartják, ami csak eszik és alszik (TOKAJI 2002, 56).

8. Osztokodás a sikerben

Perzsa férfi: „*Én is,*” (Nagyon jól tettenérhető itt, ahogy a diskurzus során egy meglepő válasz adásával, eltért a válaszoló az „átlagos folytatástól”, amit a beszélő esetleg „elvárt volna”, ez teszi humorossá a választ.)

9. A siker kisebbitése

Lengyel nő: „*A tesztet nagyon könnyű volt, de gratulálok.*”

10. Stréberség

Lengyel nő: „*Stréber vagy!*”; magyar nő: „*Strééééééber :D Na mit mondtam, hogy menni fog? :D*”

11. Kioktatás (például beképzeltségre vonatkozóan)

Kínai nő: „*Nagyon önbecsülésses vagy! De ez nem jó!*”; kínai férfi: „*Először meg kell tanulni nehezebb legközelebb. akkor a teszt nem minden az életben.*”; koreai nő: „*Rossz barátom.*”

12. Jó tanács adása (például tanuljon majd a legközelebbi dolgozatra)

Lengyel nő: „*Muszáj mindig tanulnod, amikor akarsz sikerülni.*”; koreai férfi: „*Meg kell tanulni nehezebb.*”; „*A jövőben a harcot?*”; kínai férfi: „*Kell legközelebb szorgalmasabb dolgozni.*”; kínai nő: „*Gratuláltunk! De szerintem jó tanul az új teszt előtt.*”; „*Ez nagyon jó. Remélem, hogy mindig jó lennél.*”; japán nő: „*Jó volt. De következő vizsgára kell tanulnod.*”; vietnámi nő: „*Próbáld fel! Meg kell tanulni keményen!*”; olasz férfi: „*Szerencije vagy egy segítség volt? Én jobban szeretem, tanulni es tudni.*”; angol férfi: „*Jó munkát. De ezután, tanulnék.*”; amhara L1 férfi: „*muszáj tanulsz.*”; perzsa férfi: „*meg kell tanulni*”; horvát nő: „*Ez nagyon jó! Akkor ne legyel olyan izgatott jövőben!*” A magyar válaszolók közül senki nem fejezett ki a kategóriához kapcsolódó jelentéstartalmat válaszában.

13. Számonkérés

Lengyel nő: „*Na, mondtad, hogy nem tanultál :)*”

14. Meglepődés, csodálkozás

Kínai nő: „*Jaj, milyen a meglepetés!*”; japán nő: „*Gratulálok! Meglepődtem benned!*”; „*Csodálkoztam! Miért ilyen jó pontsz volt?*”; koreai nő: „*Micsoda megjelentés!*”; norvég férfi: „*Wow, jó!*”; katalán-spanyol férfi: „*Jo meglepetes.*”; perzsa férfi: „*Wow!!! nice job*”; arab férfi: „*Wow, de szerencés vagy!*”

15. Érdekesség, furcsaság

Arab nő: „*Azt nagyon furcsa, hogyan a megis maximalis pontszámot?*”; lengyel nő: „*Érdekes. Mondtad hogy nem tanultad.*”; norvég nő: „*Erdekés.*”; angol férfi: „*Erdekes, Gratulalok!*”

16. Értetlenkedés

Koreai férfi: „*Valahogyan jól tanultál.*”; „*Te lelkesen tanultál a dolgozatra, ugye?*”; kínai nő: „~~*Azt mond*~~ *Emlékszem, hogy nem tanultad a dolgozatra, akkor hogyan érted el maximális pontszámot?*”; „*Komolyan? Olyan szerencsére vagy!*”; japán nő: „*Szerencsés vagy! Mi történt? Haha!*”; japán férfi: „~~*Nem mondok.*~~ *Azt hittem, hogy lenni rossz.*”; „*Szuper! Tényleg nem tanultál tegnap?*”; lengyel nő: „*Lehetetlen, hogy egyáltalán nem tanultál.*”; „*Szerintem, ez nem volt a munkád, mert nem volt a lehetőség sikerülni a dolgozatot.*”; „*Te monda, hogy nem tanultad!*”; „*Gratulálok, hogy csináltad ezt tanulás nélkül?*”; „*Gratulálok! Hogyan ér* *Nagyon jól sikerül a dolgozatad!*”; német nő: „*Ezt jól megcsináltad, nem tanúttal, de mégis jo jegyed lett. Hogy csináltad? Nem puskáztál?*”; hanti-orosz férfi: „~~*Nem baj*~~ *Ügyes vagy! Hogyan csináltal meg?*”; francia férfi: „*Hogyan tetted? Nagyon sikerült!*”; dán férfi: „*Mi van?? Nem tanultál, de 5-öst kaptál? De most német dolgozatról van szó és te németben el szoktál baszni mindent, hogy lehet ez most?*”; angol férfi: „*hogyan?*”; magyar nő: „*És ezt hogy sikerült?*”

17. *Okok keresése (az okkeresés alkategóriája lehet, amikor puskázással gyanúsítják a beszélőt, vagy amikor feltételezik, hogy minden bizonnyal sokat tanult)*

Lengyel nő: „*Nyilvánvalóan jól puskáztál.*”; „*Puskáztál? hehe tudok, hogy igen.*”; „*Jaj! Biztos tanultad sokat!*”; japán nő: „*Biztosan sokat tanultál a vizsgaidő előtt!*”; bolgár nő: „*Neked volt puskád?*”; észt nő: „*Puskáztal?*”; német nő: „*Csáltál, ugye?*”; német férfi: „*Mit irtad a puskádra?*”; arab nő: „*Pusáztál vagy hazudtál?*”; perzsa-német férfi: „*How did you do it? Nice job cheating :)*”; magyar nő: „*azért valamit mégiscsak tanultál, ha ilyen jól sikerült! ügyes vagy*”; „*Puskáztál?*”; „*Jó bemáskoltad! :D Puskáztá?*”; „*Biztos szerencséd volt. Vagy puskáztál?*”; magyar férfi: „*látom hogy idovel te is megtanultal puskazni*”; „*Hoax. Csíter. Noob. Mit használtál?*” Gyakori magyar válaszok esetén, hogy a kérdőív többi szituációjához képest ezen ugratási helyzetben erőteljesebben megjelenik a szleng használata.

18. Hitetlenkedés, hazugság feltételezése

Koreai férfi: „*Te igazán hazug ember!*”; „*Hazug ember vagy!*”; „*Ne hazudod!*”; „*Hülyeség!!!*”; koreai nő: „*Sipirc!*”; „*Hogyan kaptad jó sikert?*”; kínai nő: „*Miért nem ismered be, hogy tanultál? Vagy inkább puskáztál?*”; „*Húha! Nem tanultál a dolgozatra? Tényleg?*”; japán nő: „~~*Nem*~~ *Tanultad?*”; „*Igazán nem tanultál?*”;

„Tényleg? Nem tanultál? Igazán?”; „Nem lehet hinni! Úgyesen!! Tanuljál nekem! :)”; japán férfi: „Gratulálok! Hihetetlen, hogy jó pontszámot kaptad!”; „Wow, szuper! Nem hiszek”⁵⁷; lengyel nő: „Ez hihetetlen, miért te nem én :((vicc)”; „Igazán?”; „Tényleg?!”; „Tényleg nem tanultál semmit? Gratulálok!”; „Ez lehetetlen! Biztosan puskáztál!”; „Nem tanultad? Mi a hazugság!”; lengyel férfi: „Tudtam, hogy hazudsz, mindig felkészült vagy”⁵⁸; szerb nő: „Az nem lehetséges, biztosan tanultad valamit!”; orosz nő: „Hogy te úgy megírtál leírtál valakiről? te nagyon sikeres vagy.”; cseh nő: „Szerintem tanultá.”; horvát nő: „De, vagy tanultál, vagy igen sok szerencséd van.”; „Hogyan tudtál annyira jól megírni, ha nem tanultál?”; német nő: „Tényleg? Nem tudom elhinni.”; angol nő: „Either you are lying or lucky.”; „Őn csaló! Kanna egy szuka”; török férfi: „Gratulálok. Hogy tanultad? Tényleg nem tanultad? Ez igaz?”; héber-spanyol (L1) férfi: „Polkoru, te mocskos csaló”; görög férfi: „Őn csaló!”; magyar nő: „Nem tanultál... persze!”; „Ja latom nem tanultal...”.

19. Terelés, kilépési szándék a beszélgetésből

Norvég nő: „Faj a fejem?”⁵⁹

20. A másik otthagynása

Angol nő: „Gratulálok (és akkor elsétálok)”;

21. Káromkodás

Japán koreai⁶⁰ férfi: „~~Bazdmeg~~ Bazdmeg”; német nő: „Bazmeg. Mit mondasz?”; görög férfi: „Gratulálok! Poffa-be!”; magyar férfi: „Kurva anyád!”

22. Egyéb

Lengyel férfi: „(lat.) *Deus audacis favet. [Isten a merészeknek kedvez.]*”; lengyel nő: „Mint mindig.”; „Mondtam, hogy jó lesz!”; „Mégis minden tudat.”; japán nő: „Szerintem, nagyon izgalmason tanultál!”; kínai férfi: „jól csináltad. Szólj, ha segítségre van szüksége.”

23. Nem tudja, mit mondjon

Olasz nő: „Wow! Nem tudom, hogy mondani.” japán férfi: „Nem tudom...”;

⁵⁷ Vö. SITKEI 2016, 411–413.

⁵⁸ A lengyel konfrontatív válaszok esetében a megnyilatkozások háttérét adhatta a lengyel interakciós stílus – adott tényezők megléte mellett – konfrontatív, spontán és kötöttség nélkülinek is tekinthető jellege (hogy ki lehet mondani, amit az ember gondol) (WIERZBICKA 2003, XI–XII).

⁵⁹ Vö. HUSZÁR 2009, 71.

⁶⁰ A kérdőív elején az anyanyelvre vonatkozó kérdésre az adatközlő először a japánt adta meg válaszként, majd átsatírozta és a koreait nevezte meg.

24. Semmit nem mond/nem töltötte ki

Kínai nő: „*Gratulálok! Ügyes vagy!* (Inkább nem mondok semmit.)”; francia nő/orosz nő: „semmi”; lengyel nő: „semmi”; „ignorálok. semmit nem mondom neki”; norvég nő/lengyel nő: kihúzta, a többi kérdéshez válaszolt; arab nő/koreai nő: „nem értem a kérdést”. Szóban egy koreai női adatközlő arról tájékoztatót (rákérdezésem nélkül, magától döntött úgy, hogy indokolni szeretné), hogy nem értette a kérdést, a szituációt, azért nem töltötte ki ezt a részt (a többi szituációban adott válaszokat, kb. C1-es szinten tud magyarul). A második fejezetben bemutatott ugratási reagálások közül a csönd, „nincs közvetlen válasz”, illetve az „úgy tesz az ugratott, mintha nem hallotta volna”, illetve a „kihátrálás” reagálásoknak feleltethetőek meg ezen válaszreakciók. Ez utóbbihoz tartozik még a terelés („*Faj a fejem?*”) és a „másik otthagya” típusú reakció.

Az 1–6. kategóriák során nem konfrontálódtak a válaszolók a beszélővel, majd egyre direktebb, arcfenyegetőbb kifejezésekkel éltek válaszukban, ekkor sok esetben felháborodott, mérges lett a beszélő a közölte miatt (elképzelhető, hogy volt olyan kérdőívkitöltő, akinek elkerülte a figyelmét a feladatkiírás, miszerint egy barátjával beszél). Az agresszív válaszok esetében, a beszélő számára arc(ulat)fenyegető lehetett a kényszer, hogy válaszolnia kell egy füllentésgyanús, akár arcátlan hazugságnak is ítéltető megnyilatkozásra, ami miatt a másokra nézve fokozottabban arcfenyegetően válaszolt, ezzel „védve” saját arcát, arccsökkenését kompenzáló. ⁶¹ Egy magyar káromkodótól megkérdezve káromkodásának hátterét, arra hivatkozott, hogy rosszul esett neki, hogy a másik semmit nem tanult és mégis jól sikerült a vizsgája. ⁶² Ez esetben egyfajta pszichológiai háttérű kiegyenlítésről lehet szó, mely szintén kapcsolódhat az arc munkához. A válaszokban megjelenő diszfemisztikus kifejezések használatáról összefoglalóan elmondható, hogy arc munkához köthetők, ⁶³ ha a beszélő sértésnek vette az ugratásindító megnyilatkozást, akkor diszfemisztikus megnyilatkozásával a „sértésre sértéssel” válaszstratégiát követte a második fejezetben bemutatott válaszreakciók közül. A kevés tapintatot tartalmazó válaszok másfelől jelezheték a felek közötti közelebbi kapcsolatot is.

A humoros válaszok (például „*Én is,*”) szintén segítették, hogy a válaszoló megőrizze (vagy növelje) arcát, ez esetben a másik arcának komolyabb fenyegetése nélkül. A humoros és az ugratási keret jelzéseivel (például emotikonok) élő válasz feleltethető meg leginkább a második fejezetben bemutatott válaszreakciók közül a „belemegy a játékba” reakciónak.

⁶¹ Vö. PAP 2014, 196.

⁶² Egy koreai fiú hallgató: „*Biztos csaltál.*” válasza mellé szóban azt mondta el, hogy másokat rövidített meg csalásával a beszélő, a többiek sokat tanultak, de nem biztos, hogy ilyen jó pontszámot értek el, őhozzájuk képest ért el csalásával maximális eredményt a beszélő.

⁶³ Vö. PAP 2014, 196.

Az összetett, több stratégiát alkalmazó válaszokban egyfelől megdicséri a beszélő a másikat, az arcát növelve, de egyúttal hangot ad kételkedésének is, mellyel csökkenti a másik arcát, ezen eseteknél, az írásban kifejezett információk alapján nehéz lenne az adott megnyilatkozás esetében megállapítani, hogy összességében inkább arcnövelő vagy arcfenyegető-e.

Záró gondolatok

A kérdőívvezés során diskurzusközeget szimulálunk, nagymértékben támaszkodunk a kérdőívkitöltő együttműködésére, bele tudja-e élni magát a szituációba, leírja-e, amit az „életben” mondana. Jelen kutatásban a kapott válaszok alapján az ugratási szituációnak többféle aspektusát lehetett megvizsgálni: (1) hogyan jelenik meg az ugratási keret írásban, (2) a válaszoló stratégiaváltoztatása – az eredeti konfrontatív helyett nem-konfrontatív válaszstratégia választása, (3) az esetleg szemtelennek ítélt ugratásindító megnyilatkozásra mennyire agresszívan reagál a másik fél az arcmunkához köthetően, (4) a humoros válaszok kölcsönös arcvédő szerepét, illetve (5) a válaszstratégiák kombinálását, amely összetett archatásokkal jár mindkét fél részére.

Irodalom

- ARCHER 2008 = Archer, Dawn Elizabeth: Verbal aggression and impoliteness: Related or synonymous? In: Bousfield, Derek – Locher, Miriam Anne (eds.): *Impoliteness in Language. Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*. Berlin–New York 2008, 181–207.
- ATTARDO 1994 = Attardo, Salvatore: *Linguistic Theories of Humor*. New York 1994.
- BÁNDLI 2009 = Bándli Judit: *Az egyet nem értés pragmatikája*. (Doktori értekezés) Pécs : Pécsi Tudományegyetem, 2009.
- BORONKAI 2009 = Boronkai Dóra: *Bevezetés a társalgáselemzésbe*. Budapest 2009.
- BORONKAI 2014 = Boronkai Dóra: A konverzációelemzés alkalmazása az orvos-beteg kommunikáció kutatásában. *PORTA LINGUA – 2014. Szaknyelvi regiszterek és használati színterek* (2014) 17–34.
- BOXER – CORTÉS-CONDE 1997 = Boxer, Diana – Cortés-Conde, Florencia: From bonding to biting: conversational joking and identity display. *Journal of Pragmatics* 27(3) (1997) 275–294.
- BUTLER 2007 = Butler, Clay: From bite to nip: the dialogic construction of teases. *Texas Linguistic Forum* 50 (2007) 22–34.

- CULPEPER 2005 = Culpeper, Jonathan: Impoliteness and entertainment in the television quiz show: The Weakest Link. *Journal of Politeness Research* 1 (2005) 35–72.
- CULPEPER 2011 = Culpeper, Jonathan: Impoliteness: *Using language to cause offence*. Cambridge 2011.
- CSERESNYÉSI 2006 = Cseresnyési László: Traktátus a pesti/zsidó humorról. *Humor és magyar* (7/8) (2006) 62–69. Internetes elérés: <http://ketezer.hu/2006/07/traktatus-a-pestizsidó-humorrol/> (Letöltés: 2017.06.10.)
- DEPPERMAN 2001 = Deppermann, Amulf: *Gespräche analysieren* (2. durchgesehene Auflage). Opladen 2001.
- DREW 1987 = Drew, Paul: Po-faced receipts of teases. *Linguistics* 25 (1987) 219–253.
- DYNEL 2009a = Dynel, Marta: Humorous Garden-Paths: *A Pragmatic-Cognitive Study*. Newcastle upon Tyne 2009.
- DYNEL 2009b = Dynel, Marta: Beyond a Joke: Types of Conversational Humour. *Language and Linguistics Compass* 3(5) (2009) 1284–1299.
- EDER 1993 = Eder, Donna: "Go Get Ya a French!": Romantic and Sexual Teasing Among Adolescent Girls. In: Tannen, Deborah (ed.): *Gender and conversational interaction*. New York 1993, 17–31.
- EELLEN 2001 = Eelen, Gino: *A Critique of Politeness Theories*. Manchester 2001.
- GARCÉS-CONEJOS BLITVICH 2013 = Garcés-Conejos Blitvich, Pilar: Introduction: Face, identity and politeness. Looking backward, moving forward: from Goffman to practice theory. *Journal of Politeness Research* 9(1) (2013) 1–33.
- GEORGAKOPOULOU 2001 = Georgakopoulou, Alexandra: Arguing about the future: On indirect disagreements in conversations. *Journal of Pragmatics* 33 (2001) 1181–1900.
- GEYER 2008 = Geyer, Naomi: Discourse and Politeness: *Ambivalent Face in Japanese*. London 2008.
- HAUGH 2013 = Haugh, Michael: Im/politeness, social practice and the participation order. *Journal of Pragmatics* 58 (2013) 52–72.
- HAUGH 2016 = Haugh, Michael: "Just kidding": Teasing and claims to non-serious intent. *Journal of Pragmatics* 95 (2016) 120–136.

- HEEREY – CAPPS – KELTNER– KRING 2005 = Heerey, Erin A. – Capps, Lisa M. – Keltner, Dacher – Kring, Ann M.: Understanding Teasing: Lessons From Children With Autism. *Journal of Abnormal Child Psychology* 33(1) (2005) 55–68.
- HOLMES 2000 = Holmes, Janet: Politeness, power and provocation: How humour functions in the workplace. *Discourse Studies* 2(2) (2000) 159–185.
- HUSZÁR 2009 = Huszár Ágnes: *Bevezetés a gendernyelvészetbe*. Budapest 2009.
- LEECH 1977 = Leech, Geoffrey Neil: *Language and tact*. (LAUT Series A, 46.) Trier 1977.
- LEECH 1983 = Leech, Geoffrey Neil: *Principles of Pragmatics*. London 1983.
- LYTRA 2007 = Lytra, Vally: Teasing in contact encounters: Frames, participant positions and responses. *Multilingua – Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 26(4) (2007) 381–408.
- MILLS 2003 = Mills, Sara: *Gender and politeness*. Cambridge 2003.
- PAP 2011 = Pap Andrea: Adalékok a nyelvi benyomáskeltés stratégiáihoz: A leechi udvariassági elvek megvalósulása a magyarok nyelvhasználatában. *Magyar nyelvőr* 135(1) (2011) 78–89.
- PAP 2014 = Pap Kinga Katalin: *A nyelvi agresszió formai és funkcionális jegyei a középiskolás-koriak spontán társalgásában és az osztálytermi diskurzusokban*. (Doktori Disszertáció) Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2014.
- PARTINGTON 2006 = Partington, Alan: *The linguistics of laughter. A corpus-assisted study of laughter-talk*. Oxon 2006.
- SITKEI 2016 = Sitkei Dóra: Két miratív jelenség a japán nyelvben. In: Keresztes Gábor (szerk.): *Tavaszi Szél 2016/Spring Wind 2016 tanulmánykötet III*. Budapest 2016, 407–414.
- SZILI 2004 = Szili Katalin: *Tetté vált szavak. A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Budapest 2004.
- SZILI 2007 = Szili Katalin: Az udvariasság pragmatikája. *Magyar Nyelvőr* 131(1) (2007) 1–16.
- TÁTRAI 2011 = Tátrai Szilárd: *Bevezetés a pragmatikába: Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest 2011.
- THOLANDER – ARONSSON 2002 = Tholander, Michael – Aronsson, Karin: Teasing as serious business: Collaborative staging and response work. *Text* 22(4) (2002) 559–595.

- THOMAS 1983 = Thomas, Jenny: Cross-Cultural Pragmatic Failure. *Applied Linguistics* 4(2) (1983) 91–112.
- TOKAJI 2002 = Tokaji Zsolt: *Kínai jelképtár*. Budapest 2002.
- TÓTH 2013 = Tóth Loretta: Hogyan szórakoztat az udvariatlanság? Az offenzív viselkedés megjelenése a Magyar Televízió kvízműsoraiban, *Médiakutató* 14(1) (2013) 4–17.
- WIERZBICKA 2003 = Wierzbicka, Anna: *Cross-cultural pragmatics : the semantics of human interaction (2nd edition)*. Berlin – New York 2003.

**Comment «se moquent» des locuteurs d'autres langues et cultures?
– les enseignements d'une enquête empirique**

DÓRA SITKEI

Entre deux personnes entretenant des liens étroits, il est en général toujours possible de se moquer de l'autre, en tenant compte néanmoins de leur situation respective. Si la moquerie peut renforcer le lien de connivence, elle peut toutefois s'avérer blessante en tant que critique voilée. Celle-ci joue alors le rôle d'une sorte de contrôle de l'interaction sociale, en général en réaction aux petites transgressions (telle la vantardise) afin de rétablir «l'ordre» initial. Dans bien des cas, la plaisanterie se base sur un facteur de surprise et/ou sur un conflit cordial ou ritualisé, lesquels apparaissent clairement dans la situation de moquerie examinée.

Dans une enquête DCT (*discourse completion test*) à réponses ouvertes, portant sur des situations propices à la moquerie, menée auprès de 321 étudiant(e)s universitaires de langue maternelle (L1) non hongroise, ayant au moins un niveau intermédiaire en hongrois, et de 40 étudiants hongrois (L1), j'ai demandé ce qu'il/elles diraient dans la situation suivante : «Un(e) de vos ami(e)s vous raconte que, bien que n'ayant rien révisé pour le contrôle, il/elle a obtenu une note maximale (alors qu'en général il n'est pas dans ses habitudes de bien réussir aux contrôles). Que lui diriez-vous?»

L'identification de la raillerie dans les réponses s'est heurté au problème d'un moindre marquage à l'écrit du «cadre de moquerie», sauf si celui-ci a été signalé, par une émoticône ou par une verbalisation en début d'énoncé comme dans : «Héhé, sûrement que t'as triché!;» Cependant, même en l'absence de ce cadre, quelques réponses peuvent sans ambiguïté être identifiées à de la moquerie, comme par ex. la réaction ironique : «Comme toujours!».

Les stratégies de réponse peuvent être regroupées selon les catégories suivantes: 1. félicitations ou compliments; 2. incompréhension – «Comment as-tu fait?!»; 3. recherche de cause (il a triché; il avait en fait beaucoup travaillé);

4. chance; 5. reconnaissance des qualités (talent, intelligence, génie, habileté); 6. incrédulité et soupçons de mensonge; 7. reproches; 8. bons conseils – «Prépare tout de même le prochain test!»; 9. absence de réponse exprimée.

Les réponses montrent comment, selon divers facteurs (d'ailleurs souvent imbriqués), un locuteur réagit à un énoncé déclencheur de raillerie. Parmi ceux-ci : sa perception (ou non) d'un cadre de moquerie dans l'énoncé originel, l'évaluation (mutuelle) de la relation entre les interlocuteurs, son intention de maintenir (ou non) la discussion, son état d'esprit actuel, mais aussi ce que ses propres habitudes culturelles lui suggèrent de répondre.

Sur la base des réponses, l'on a pu observer : (1) un changement de stratégie de réponse – de la confrontation initiale à la non confrontation, (2) en réponse à une situation jugée éventuellement impertinente et propice à la raillerie, son degré d'agressivité dépend du travail de figuration de l'autre partie, (3) le rôle des réponses spirituelles pour mutuellement sauver la face, et/ou (4) une combinaison de stratégies de réponse, allant de pair avec de complexes effets de visage chez les deux parties.